ETO: 929:75 (044.2)

HOLLÓSY LEVELEI A MÁLY CSALÁDHOZ

GULYÁS GIZELLA

Pedagógiai Akadémia, Újvidék

Közlésre elfogadva: 1982. febr. 20.

Mielőtt rátérnék a Hollósy-levelek részletesebb ismertetésére, szólnom kell röviden Mály József festőművészről is, mert különben aligha értelmezhetnénk helyesen Hollósy leveleinek tartalmát.

Hollósy Simon (1857—1918) zombori rokoni kapcsolatáról csak mellékesen esett eddig szó.[1]) Holott rokoni szálak fűzték Zomborhoz, mivel édesanyja, Mály Anna[2]) révén rokonságban volt Mály Józseffel.

Mály József (1860—1901) művészi tehetségét Pavle Jovanović neves szerb festő fedezte fel, akinek a rábeszélésére megszakította hivatalnoki pályafutását, és művészeti tanulmányokba kezdett. Így került 1893-ban feleségével, Géczy Katalinnal együtt Münchenbe, ahol rokonának, Hollósy Simonnak a magániskoláját látogatta. Hollósy nagy szeretettel, önzetlenül támogatta és pártfogolta unokaöccsét. Iskolájában is díjtalanul tanította. Mály Hollósy segítségével rövid idő alatt olyan jelentős előmenetelre tett szert, hogy még abban az évben sikeres felvételi vizsgát tett a müncheni Képzőművészeti Akadémián, ahol Gysis profeszor tanítványa az 1893/94-es tanév végéig.[3])

Hollósy 1894-ben saját kezűleg írott bizonyítványa is igazolja Mály művészetének sikeres fejlődését.

Az említett bizonyítványt, az öt Hollósy-levelet, valamint egy levéltöredéket Mály József hagyatékában találtam. E levelek ismerete hozzásegít bennünket ahhoz, hogy az egyik legnépszerűbb századvégi művész-pedagógus törekvéseiről, művészetének és életének alakulásáról hívebb képet alkothassunk, ugyanakkor Mály művészetének és életútjának teljesebb megvilágításához is hozzájárulnak. Ezek az őszinte, gyakran keserű, szenvedélyes írások az 1894-től 1897-ig tartó időszakot ölelik fel, az utolsó levél viszont 1910-ben íródott. E leveleket Hollósy unokaöccsének, Mály Józsefnek és Mály feleségének, Katicának írta.

A keltezés szerinti az első levelet Hollósy Málynénak címezte Münchenből 1894. július 16-án; ebben beszámol arról az igyekezetéről, hogy unokaöccsének ösztöndíjat szerezzen.

Törekvését végül is siker koronázza: Mály József megkapja a Facione-féle évi 600 forintos ösztöndíjat. Ez tette lehetővé szamára, hogy beíratkozzon a budapesti Országos Magyar Képzőművészeti Mintarajziskola és Rajztanárképző gyakorló-festészeti osztályára mint rendes növendék. A főiskolát 1894—1898 között látogatta Lotz Károly festőművész tanítványaként. Mály tehát kedvezőtlen anyagi helyzete miatt megszakítja a müncheni Képzőművészeti Akadémián megkezdett tanulmányait, és ösztöndíjasként Budapestre költözik, hogy tovább tökéletesítse művészeti tudását.

Hollósyt Mályékhoz továbbra is szoros rokoni kapcsolat fűzi. Ezt bizonyítja egy 1895-ben Münchenből Málynénak küldött levele. Bizalmasan beszámol magánéletének tragédiájáról, arról hogy élettársa, Kätty Walles 1894 októberében váratlanul elhagyta. Kétségbeesésében arra kéri Málynét, segítsen Kätty viselkedésével kapcsolatban az igazságra fényt deríteni. Abban reménykedik, hogy a valóság megismerésével a lelki egyensúlya is helyre fog állni. Életkörülményeivel sincs megelégedve, nehezebb helyzetben van, mint az előző évben volt. Elhatározza, hogy új életet kezd. Nagy reménnyel tölti el a budapesti magánakadémia megszervezésére való felszólítás. A megbízatáshoz kapcsolódó, a magyar művészképzésre vonatkozó programját és pedagógiai elveit tartalmazó terjedelmes beadványát még decemberben elküldi a Közoktatásügyi Minisztériumnak.[4]) Bizakodva kijelenti, hogy ezzel a legjobb lehetőségek kínálkoznak számára, habár Münchenben is elérhetné a legnagyobb elismerést és sikert; az elmúlt időt azonban nem lehet visszahozni, és ő a jómódért, a gazdagságért nem tett és nem is fog tenni semmit. Sanyarú sorsáért a művészetet okolja, s Mályt is ettől a keserű jövőtől félti.

Mint ismeretes, a Hollósy vezetésével tervezett budapesti művészeti magánakadémia nem alakult meg. E kudarc következtében határozza el, hogy végleg Münchenben marad, ahol kedvezőbbek a feltételek, mint Magyarországon.[5]) Ennek ellenére továbbra is foglalkoztatja a magyar festőművészet jövője. Újabb lehetőségek után kutat, miután felismerte, hogy a sajátos nemzeti művészet csak hazai környezetben születhet meg. Ezért is lát hozzá a nagybányai művésztelep megszervezéséhez. A kolónia megalapításáról unokaöccsének 1896. április 22-én küldött válaszában tesz említést. Május elsején fognak Bányára utazni, és a művésztelepről az újságokból lehet majd tájékozódni, mert ő személyesen nem fog hívni senkit sem, mivel Münchenből mennek éppen elegen. Tehát Hollósy az új magyar művészetért a Műcsarnokkal csatázva nem tartja kívánatosnak, hogy Nagybányára a müncheni művészi körén kívül máshonnan is jöjjenek festők.

Mály József feleségével 1896-ban Nagybányára költözik és az iskolán kívül dolgozik.[6]) Mály más irányú levelezéséből tudjuk, hogy a következő évben is a művésztelepen festett. Több festményét megvásárolta Nagybánya művészetkedvelő közönsége. Ebben az évben, 1897-ben, Hollósy és Mály véglegesen szakít egymással. Erről tanúskodik Hollósy június 26-án írt pár sora és egy megszólítás és aláírás nélküli Hollósy-kézírású levéltöredék tartalma, amely valószínűleg megelőzhette a júniusi levelet. A Mály-hagyatékban ezek az utolsó írások, amelyeket Hollósy unokaöccsének címzett. A szakítás feltételezhető okának a megfejtését Hollósynak Réti Istvánhoz írott leveleiben találhatjuk meg. 1897. december 13-án ezt írta: „. . . Papp Gábort, Mályt is elengedem neked, van egy új, egy legújabb bizonyítékom — a fővárosból, Budapestről"! A továbbiakban elmondja, hogy áskálódnak ellene: egy adósság fejében, sebtiben festett gyenge képét tudtán kívül ki akarják állítani Budapesten, a Nemzeti Szalonban.[7])

Később pedig a következőt írta: „. . . ha egybet nem, tartsák tiszteletben azt az eredményt és azt a munkát, a mit a Mályk, Papp Gáborok, Zemplénik, Eizenhutok s.t.b. okádékai dacára, ma még mindig tiszta fényben tudok felmutatni — ellenkezőleg: meg tudtam a piszoktól oltalmazni az iskolát;"[8]) Majd: „. . . ha már nem tudtak az iskolán kivetni valót találni —

— keresték azt rajtam — segített nekik — ember, állat, hogy: ne csak rajtam, de kívülem is mindent piszkoljon p.o. Kacziáni, Mály e.t.c."[9]) Vagy: „Az első nagybányai esztendő „huszti" vár lefoglalásától a Mály, Papp Gábor, Berettyófalvi Kacziáni sápadtságától a Ferenczy Károly et Comp. . . . . ítéletéig. . . . — már mind átlábolt elfelejtett dolgok"[10]. Mály korai halálát csak megemlíti egyik levelében: „Mály József is meghalt"[11].

A közölt levéltöredékekből kiderül, hogy a szakításnak nemcsak személyi okai voltak. Hollósy Mályt együtt említi azokkal, akik közeledtek a Műcsarnokhoz. Ismeretes, hogy az újat akaró nagybányai festők legnagyobb ellenfele a Műcsarnok volt, a korabeli társadalmi viszonyokat védő intézmény, a hivatalos művészeti irány képviselője. Hollósy következetes Műcsarnok elleni harcot hirdet, és nem is gondol egyezkedésre, megalkuvásra. Münchenben Hollósy és a majdani nagybányaiak között még nem volt világnézeti ellentét, lényegében azonos volt a művészetszemléletük. Nagybányán a korabeli magyar művészeti helyzet elleni harcban jutott felszínre világnézetük ellentétes fejlődése, s a széthúzó törekvések végül szakításhoz vezettek. Szakításuknak tehát világszemléleti oka volt, az összeveszés szubjektív tényezői másodlagos jelentőségűek. Túlhaladva a polgári világnézeten, Hollósy eljut a plebejus, demokratikus forradalmisághoz. A többi nagybányai útja másfelé, a Műcsarnok felé vezetett; sohasem azonosultak ugyan vele, de ragaszkodtak a polgári életformához és a polgári társadalmi megbecsüléshez, ezért kellett Hollósynak Nagybányáról is távoznia.[12]) Mály is, miután személyes okokból és polgári világnézete miatt szembefordult Hollósyval, barátaival együtt 1898-tól kezdve többször kiállított a Műcsarnokban.

Hollósy és Mály kapcsolatának megszakadásával a levelezésük is abbamaradt. A Mály-hagyatékban mégis található még egy Hollósy-levél 1910-ből. Ezeket a sorokat özvegy Málynénak, azaz akkor már Marján Györgynénak egyik, festmény-rendelő levelére küldte. Hollósy a megrendelésnek készségesen eleget tesz, és kész a rokoni kapcsolat felújítására is. Levelében beszámol családi élete alakulásáról, művészetének külföldi sikereiről, a párizsi és londoni díjakról,[13]) iskolájának eredményes működéséről. Megemlíti, hogy Nagybánya után Magyarországon ismét elismeréssel figyelik festészetének alakulását. Művészetét illetően bizakodva tekint a jövőbe. Az e levélben említett képet Hollósy később megfestette, de a festmény bemutatása és értékelése túllépi e közlemény keretét, így külön dolgozatban fogom ismertetni.

Ezen kívül Hollósy és a Mály-család levelezésének a bemutatását Mály József művészetének ismertetése és értékelése tenné valóban teljessé. Művészetörténet-írásunknak ez mindmáig egyik nagy adóssága, Mály művészetének méltatását azonban nagyban megnehezíti az a tény, hogy alkotásainak csak igen kis hányadát ismerjük. Műveinek egy része külföldön, vagy itthon is ismeretlen helyen, esetleg felismeretlenül lappang. Mály ígéretes tehetség volt, és korai halála miatt torzóban maradt művészete több figyelmet érdemelne.

Hollósy és Mály rokoni és művészi kapcsolata vidékünk művészi életének egyik jelentős mozzanata volt. Mály József festészetének kibontakozását, művészivé válását, vidékünk első nagybányai festőjét, valamint egy érdekes, Hollósy életművében egyedülálló, zombori hatásra megszülető festményt köszönhetünk ennek a kapcsolatnak.

LEVELEK

1.

Herr Josef Mály aus Zombor Ungarn Comitat Bács-Bodrogh arbeitete in meiner Schule bis ende September 1893.

Sein Fleissige und Vorzschritte sind einem *Vorsehmen Künstlerischen Talente* endsprechend.

München 1894 den 12 Juni

Simon Hollósy Künstmaler[14])

2.

Kedves Katica!

Leveledre sietek megnyugtatásul válaszolni: Jóskuca a holmikat már rég elküldte, emlékezz csak vissza arra, hogy az én képem például 1 1/2 hónapig jött Pestről a megvámolásnál iszonyú időt kell veszíteni, azonkívül a szállítás maga is hosszadalmas *per „frachtgut.* Csak légy türelemmel, meg jön a holmi a napokban!

Férjeddel mindennap együtt vagyunk, most itt volt egy Mály Sándor nevű rokonunk két napig. Ez megígért Joskucának mindent az ösztöndíj végett, bizonyítványai vannak a Józsinak Gysistől és tőlem.

Ez a Mály Lukács Béla miniszternek közeli rokona, és most Bpestre megy — amit tehet, meg fog tenni értetek.

Te hogy vagy? Mi mindennap várunk hírt. Jóskát alig lehet tartani, hogy haza mehessen, még megteszi amivel fenyegetődzött, hogy gyalog elmegy.

Mihelyest megkapja a pénzt Pista bácsitól, rögtön utazik. Ő ezelőtt írt rövid idővel, hogy Józsinak fog 90 forintot 15 ike körül küldeni.

Erre vár a Józsi!

Sajnálom, hogy ti itt olyan sanyarú életet éltetek, de most tisztán látom az okát. Mind a ketten idegesek vagytok, de különösen te Öreg!

Leveledet nem is akartam Jóskucának mutatni. Azok után, amiket ő nekem itt elmondott rólad, gondoltam, hogy megfogja bántani az, ha olvassa, a holmik zálogba csapását és a te kifakadásaidat, de mégis legjobbnak láttam leveledet neki megmutatni. Ő nevetett arra, amire azt hittem meg fog neheztelni.

Légy meggyőződve arról, hogy a férjed téged nem kevésbé szeret és tisztel, mint te Őtet. Igyekezz a jövőbe őtet meggyőzni arról, hogy vannak, akik őtet megértik és elsősorban te mint neje; mert mindig erről fantáziál: „engem nem ért meg senki a világon, minden ember csak a rossz tulajdonságaimat veszi tudomásul, a *jót* bennem nem látja; *nem akarja* látni senki."

Amióta te elmentél, hallottam ezt tőle 20-szor; azelőtt is ugyanannyiszor. Eleinte nevettem rajta, de most már látom, hogy van benne sok nagyon is igaz, és napról napra belátom, hogy ha valami, úgy a körülmények (elsősorban) voltak az okai is mindennek, amit Ő látszólag hanyagságból elmulasztott — inkabb mondhatnám, hogy ez a fiú el volt keseredve!

Volt oka reá elég! Mert hála Istennek, biztos reménye van arra, hogy előre fog haladni. No ha csak már egyszer rendben lesztek — mindegy azután, akármilyen keserves elmúltak árán is kellett legyen azt megérdemelni mindkettőtöknek, jobban mondva mindhármatoknak.

Most bevégzem soraim azzal, hogy kívánok neked sok minden jót a Joskicával és Kätivel együtt. Käti még mindig nyaral és jól érzi magát, a hónap elején itt volt 2 napig, most várom a hó végére ismét.

Azt hiszem, Ő írt neked?

Édesanyádnak kézcsókomat és téged őszintén tisztel, csókol szerető rokonod

1894 Július 16. München. Simi

3.

Kedves Katica Húgom!

Annyi változott azóta, mióta elmentetek. Käti eljött — azt mondta: „na jezt bleiben wier jasammen bis wir leben".

De minden másképp történt — feljelentettek minket és egy este hazajövet egy cédulát találtam az asztalon, amelyikre rá volt írva, hogy a Komiszárius az elmulasztott bejelentésről, hogy Käti megérkezett, feljelentést kapott és engem ezért a mulasztásárt meg fog büntetni.

Käti rögtön összepakolt és elutazott anélkül, hogy tőlem búcsút vett volna, megírta ugyan, hogy Ő mindent rendezni fog és legyek nyugodt, egy bizonytalan időre utazik el — de azóta három hónap telt el és én még egy sor tudósítást sem kaptam tőle.

Most nekem bármennyire is fáj — de nem tehetem meg, hogy én tudakozódjam holléte felől, ha tudnám, hogy beteg, vagy más baj miatt nem ír, úgy rendkívül fájna ez a mulasztás, de megint bánt, hogy Ő egy sorral sem tudat holléte felől.

Nekem a dolgom itt most rosszabb, mint tavaly volt.

Az egyedüli, ami vigasztal, az, hogy ha már meg kell lenni, hát megkezdek egy egészen új életet és fogom nyomorult fentartásomért öröm nélküli napjaimat átdolgozni. Ez az idő majd mindent elfelejtet.

A minisztériumtól kaptam felszólítást egy alakítandó művészakadémia program benyújtásáért, a legjobb kilátások előtt állok.

Hisz én is elérhetném a legnagyobb eredményeket; de hiába, az elmultakkal nem csak személyt, de az elmúlt időt elvesztettük. A jó létért még egy ujjamat sem mozgatom.

Szegény Katica húgom, te is azt írod: öregszünk!!!

Én mai napig a keserűségből többet ittam, mint a jólétből, egy elhibázott élettel a művészettel össze vagyok nőve.

Ez a pálya nem embernek való, minél őszintébben szolgálja az ember a hivatását, ez annál roszabbul fizet.

Bennem megvan minden kellék ahhoz, hogy az életet kiösmertem légyen eddig, és ezután mindent egy bizonyos fokú egykedvűséggel fogadjak, ami még engem érni fog, legyen az a legmagasabb szerencse, vagy szerencsétlenség!!

Józsinak add át tiszteletemet, szegény fiú, ez is járja az élet táncát — pláne most a festőművészettel jó gazdához indult. De nekem még sincs igazam — nem a pálya az oka, de az ember maga — ösmerek ezen a pályán olyan embereket, akik piros arccal kacérkodnak a szerencsével —

Tőled egy nagy szívességet kérek, írd meg nekem szigorú őszinteséggel azt, amit Kätiről tudsz — különösen abból az időből, a mikor Ő Resnéval közlekedett a Reichenbach strassen. Én gyanítom, hogy Ő már akkor tett olyat, amit nem kellett volna tennie akkor, ha Ő hozzám vonzódással viseltetett.

Vagy ha már meg is tette, ne tagadta volna, mikor ezért kérdést intéztem hozzá.

Ha megtudnám, hogy hozzám nem volt egészen őszinte, úgy könnyen kárpótolhatnám magam és tudnék tiszta nyugodsággal tájékozást szerezni.

Kérésem sürgősen ismételve, maradok téged számtalanszor ölelve, csókolva szerető rokonod

Hollósy Simi

München 1895

14/I

Kisleányodat és Joskucát tisztelem, csókolom, ha nem hiszed, csókold meg őket te az én nevemben.

Isten veled!

Címem: Zielbland str. № 54/IIII.

4.

Kedves Öcsém!

Örülök, hogy 600 frt. ösztöndíjad van. Törekedj, fogod magas eredményekig vinni a művészet terén.

Hozzám intézett soraidra a következőket válaszolhatom:

Münchenbe jöveteledkor, habár tudtad, hogy én itt vagyok — mellőzted azt, hogy felkerestél volna.

Később hozzám fordultál; mondhatom, ez volt egyike a legutálatosabb és legrosszabb esztendeimnek, ahol minden ellenem fordult.

.....[15])

A nagybányárai utazást mi itt elhatároztuk és le fogunk utazni első Májusba.

Ha az újságok fognak erről közelebbi ismertetést hozni, úgy tájékoztatják magukat azok, *akiket ilyesmi érdekel* — én részemről nem hívok senkit, *nem tartom szerencsésnek, ha hozzám akar jönni* valaki, annál inkább se, mert elegen megyünk innét.

München, 1896. április 22.

Családodnak boldogságot,
szerencsét kívánok
rokonod

Simi.

5.

Ha tisztességesen meg fogod köszönni, a mit érted tettem, a mivel segítettelek, úgy e hét folyamán kapsz tőlem pénzt. Örülni fognék ha látnám, hogy fel bírod fogni azt — ha én segítek valakin, az nekem is áldozatba kerül.

Engem, fiam, ne fenyegess, ellenkezőleg, légy meggyőződve arról, hogy megismerem az olyan embert — és embereket, akivel és akikkel szemben fenyegetés nélkül is el vagyok készülve minden kitelhető és ki nem telhetőre.[16])

6.

Nagybánya 26. Június 1897.

Ezt a pénzt azért küldöm, hogy az összeköttetésnek a legcsekélyebb *lehetőségét is* kifizethessem vele.

Hollósy

T. Mály József Úrnak
15 — tizenöt forint. o.é.

7.

Kedves Katica!

Hozzám intézett soraidra ezeket válaszolhatom: *Én magam* szívesen festek egy képet 500 forint*ért*. Ez idő szerint éppen kapóra jönne hozzám ez a szerencse! Jövő hó folyamán kell ugyanis leliferálnom a „Rákóczi" képemet kiállításra. Május elsejére kell Técsön lennem, április hó teljesen rendelkezésemre áll. Ez alatt az idő alatt — ha még módomban lesz előkészületeket tehetni március folyamán . . . ugyan kényelmesen fejezhetek be egy nagyobb formátumú képet (2. és 1 1/2 méter).

Az előzetes költségek fedezéséül 100 forint előlegre van szükségem. Ebből vászon, ráma és a szállításhoz szükséges ládát akarom fizetni.

Sógorod megmondhatná, hogy hova akarja helyezni a képet. Szalon, vagy ebédlőbe? Milyen tárgyú képet szeretne? Azon lennék, hogy a te réveden neki egy finom és erős hatású képet juttassak birtokába.

Kérlek arra, lennél szíves ebben az ügyben kérdést intézni sógorodhoz és engem rövidesen értesítenél az engem illető tudnivalókról.

— — — — — — — — — — — — — — —

A sorsodat illető tudósításnak végtelenül megörültem. Eleget szenvedtél azért, hogy nyugalmas napokat is megérhess.

Én is élek — hánykódom és ha a családomba, szegény öcsém halála és a bátyám nyomorúságának az emlékei nem kínoznának, talán boldog lehetnék.

A feleségem egy éppen nekem való szép, kedves és művelt asszony. Mindenekelőtt pedig az egyszerűség és őszinteség maga.

Gyermekeink nincsenek. És így is meg kell szokni az életet, annak a napról napra való tolását.

Az iskolám jól megy, évek óta tele van. Azóta is igen sokat dolgoztam és újabban nyertem Páris és Londonban díjakat.

Otthon Bánya után ismét kezdenek a nevemmel foglalkozni — ki tudja, rövid időn nem én leszek-e megint a kritikusok „szerencselova."

Vagy talán éppen akkor fog elvinni engem az ördög, mikor a dolgaim tényleg.... jobbra akarnának fordulni.

Minden a jövő, a végzet dolga!

A Zsófikát csókold meg nevemben, hogy olyan szépen írt nekem — olyan rendesen, értelmesen.

A gyerekeket, téged Katica, férjedet
csókol és szeretettel ölel feleségével együtt

bátyád H. Simi

München 1910. febr. 22.

Sikfried str. № 5.

JEGYZETEK

[1]) Lyka Károly: *Magyar művészélet Münchenben 1867—1896.* Bp., 1951. 72. o. és Gulyás Gizella: A müncheni Képzőművészeti Akadémia és művészképzésünk 1809—1945. *Hungarológiai Közlemények,* Újvidék 1976, 26—27 sz. 79. o.

[2]) Felvinczi Takáts Zoltán: Hollósy Simonról. Bp. 1918. *Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Évkönyve.*

[3]) Géza Jászay, Freiburg i. Br.: München und die Kunst Ungarns 1800 bis 1945. Ungarn-*Jahrbuch* Band. 2. 1970. 151. o.

[4]) Soltész Zoltánné: Hollósy Simon leveleiből. *A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve,* 1953, Bp., 1954., 613. o.

[5]) Uo. 614. o.

[6]) Réti István: *A nagybányai művésztelep.* Bp., 1954. 324. o.

[7]) Hollósy Simon levelei Réti Istvánhoz. M. N. G. Bp. Adattár. Közli: Radocsay Dénes: Hollósy Simon leveleiből. *Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve,* 1951. 177. o.

[8]) Hollósy Rétihez 1900 június 5. Közli: uo. 179. o.

[9]) Hollósy Rétihez 1900 dec. 30. Uo. 180. o.

[10]) Hollósy Rétihez M. N. G. 1977. R. (Országos Szépművészeti Múzeum Adattára 5428/1954), keltezés nélkül.

[11]) Hollósy Rétihez. Uo. keltezés nélkül; mivel azonban Mály halálát említi, aki 1901-ben halt meg, a levél is ekkor íródhatott.

[12]) Németh Lajos: Hollósy Simon. Bp. 1956. 52—63. o.

[13]) Uo. 120. o. csak londoni díjról tesz említést.

[14]) Ez a Hollósy-féle bizonyítvány: „Mály József úr, Zombor, Magyarország, Bács—Bodrogh vármegye, 1893 szept. 1-ig dolgozott iskolámban. Szorgalma és előmenetele értékes művészeti tehetség mellett szól. München 1894. június 12.Hollósy Simon festőművész."

[15]) A levélből néhány sort kénytelen vagyok kihagyni, mert olvashatatlan.

[16]) Hollósy megszólítás, aláírás és keltezés nélküli levéltöredéke.

Hollósy 1894-ben kiadott bizonyítványa Mály József előmeneteléről

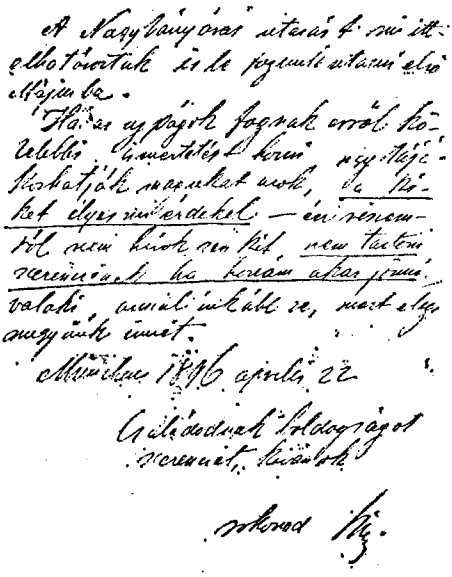
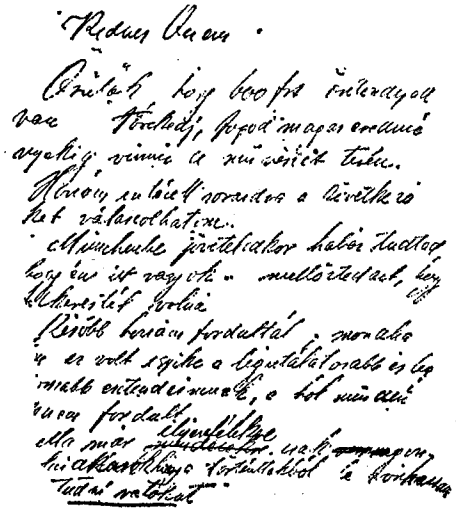
Hollósy Simon leveleiből